

MÁRIA-KÉPEK KALOCSA ÉSZAKI SZÁLLÁSAINAK HATÁRÁBAN

Az *Öreg-köröszti. Útmenti kereszték Homokmégyen* címmel jelent meg 2007 tavaszán az a kötet, amely Kalocsa déli szállásainak szakrális kisemlékeit sorozta kataszterbe.¹ A tanulmány nem foglalkozott tipizálással, hiszen Abaliget, Orfű, Keszthely és Kiskunfélegyháza példáján azt már megtette Tüskés Gábor, Réthelyi Jenő és Fekete János.² Kalocsa szakrális kisemlékeinek mindegyike értelmezhető és leírható az általuk megalkotott rendszerekkel. Például, a keresztállítás okát Kalocsán is öt típusba sorolhatjuk: falvak bejáratánál, templomkereszték, temetők központi keresztje, engesztelő kereszték, világháború után állított kereszték.³ A könyv szerzőjét elsősorban az érdekelte, hogy a hatalmas határt megszálló kalocsaiak hogyan alakították át a természeti környezetet szakrális térré, s hogyan töltötték meg azt tartalommal térben és időben. A szerző didaktikai megfontolásokból nem foglalkozott az északi szállások emlékeivel.

Barna Gábor köszöntésére való fölkérés fordította figyelmemet ismételtelen a szakrális kisemlékek felé. A szakmári és az újteleki Mária-képek alapítványleveleinek közlésével szeretném köszönteni a vallási néprajz kutatóját, a 60 esztendő Barna Gábort.

KALOCSA ÉSZAKI SZÁLLÁSAI, SZAKMÁR ÉS ÚJTELEK

A két község vízerekkel szabdalt magas ártéren, a Kalocsai Sárköz északi peremén fekszik. Az Árpád-korban számos apró település volt található területükön, melyek a török elleni fõlszabadító háborúk során elnéptelenedtek. A falvak pusztán maradt határát a visszatelepülõ érseki uradalom pataji, uszódi és karai bérlõkkel műveltette. Kalocsa városa két évtized alatt – a népesség gyors növekedése miatt – kinõtte a déli pusztabérleteket,⁴ ezért kezdeményezték az északi puszták bérletének megszerzését is. 1725-ben Kisüllés bérleti jogát kapták meg, végül 1758-ban Keserütelek és Résztelek bérletét is elnyerték. 1761-tõl véglegesen megtarthatták az északi pusztákat is, melynek következményeként kialakult a késõbbi kalocsai határ. Mária Terézia úrbérrendezésekor – a kalocsai határ kicsinysége miatt – a bérelt puszták területét számították be a jobbágyok telki illetõségébe, így Szakmár, Keserütelek és Résztelek is igazi kalocsai határrá vált. A valamikori pusztákon felépített szállások a kalocsaiak gazdasági telephelyei, tartozéktelepülései lettek.

Másfél-két évszázados közös múlt után a szállásokat önálló közigazgatási egységekké szervezték, így 1898. január 1-tõl a déli szállások Homokmégy, az északi

¹ Romsics 2007.

² Tüskés 1980.; Réthelyi 1984.; Fekete 1984.

³ Vö.: Réthelyi 1984. 54–55.

⁴ A kalocsaiak 1703-tól bérelték az érsektõl a város keleti szomszédságában fekvõ terület déli részét, Halom, Csertõ, Mégy, Hillye és Drágszél pusztákat. Bárh 1975. 44.

szállások Szakmár kötelékébe kerültek. Ez utóbbi területéből hasították ki 1986-ban Keserüteleket és Részteleket, melyeket Újtelek néven egyesítettek.⁵

A SZAKRÁLIS KISEMLÉKEK

A Mária-képek az útmenti keresztekhez hasonlóan a középkori nemzetségi templomok népi sarjadékai lehetnek.⁶ A Homokmégy határában állt sármégyi templom 2006-2007-es régészeti föltárása nem adott teljes bizonyosságot, de az is elképzelhető, hogy az épület egy ez idáig ismeretlen nemzetség temetkezési helye is volt. Hasonló lehetett a szakmári határ három Árpád-kori és középkori építménye is, melyeket Kronovetter Antal Lipót feltüntetett az 1770-ben rajzolt térképén.⁷ Karácsony pusztán, a *Kígyós ér* által körbezárt dombtetőn egy templom állt. Szakmártól keletre egy magas dombtetőn, valamint Alsóerek északi előterében, a *Reketye fok* északi végének nyugati oldalán egy-egy kápolnát rajzolt a térképész.⁸ A régészeti terepbejárások során nem tudtuk beazonosítani a Karácsony pusztai templom és az alsóereki kápolna helyét. Ismerjük viszont a szakmári középkori kápolnát, melynek maradványaiból a szállásra kiköltöző kalocsaiak már a 18. század végén kultuszhelyet alakítottak ki. A középkori kápolna romjait Kollonits László érseksége alatt, 1806-ban deszkaépítménnyel kitoldották, melyet 1831-ben Sarlós Boldogasszony tiszteletére újítottak meg. Ennek a helyére építette az új templomot Haynald Lajos érsek 1877-ben.⁹

A déli szállások gyakorlatával teljesen megegyezően alakították át a kalocsaiak az északi szállások határát is szakrális térré. A szakrális kisémlékek megjelenése itt is a határ elfoglalásának, művelés alá fogásának az ütemét mutatja. A Mária-képek és az útmenti keresztek föllállítása során kettévált a közösségi és az egyéni akarat, amely azután újra egyesülve közös szakrális teret adott a szállásaiak vallásos megnyilvánulásainak.¹⁰

A szakrális kisémlékek följánlották, oltalmazták a család földjét. Természetesen az sem lehet véletlen, hogy mindig az útkeresztezésekben állították őket, mely az ősi gonoszűző szándék tudatos vagy tudattalan megőrződését jelenti. A néphit szerint a rosszak és a bűbajosak az útkeresztezésekben, a keresztúton leselkednek az emberek megrontására.¹¹ Mindezen ősi hiedelmekben, szokásokban gyökerzik a kalocsai szállások keresztállítási buzgalma, mely szakrális tájjá alakította át az általuk élt természeti tájat.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kalocsaiak hasonló módon alakították át a déli és az északi szállások földrajzi táját szakrális térré. Nem kételkedhetünk abban, hogy az úgynevezett *öreg-körösztöket* az északi szállásokon is 1770-1800 között föllállították. Ezeknek a legidősebb kereszteknek a sajátossága, hogy nem maradt utánuk ala-

⁵ Romsics 2006. 29–31.

⁶ Romsics 2007. 6.

⁷ KFL.VIII.2.a. No.6. – *Metropolis archiepiscopatus Colocensis. Colocza universa in praediis agros et falcastra alveos eum lacunis promanantibus adcurate exhibeus* (1770).

⁸ Ruttkay Mihály 1763-ban rajzolt térképe csak a szakmári és a karácsonyi romokat tüntette fel, az alsóerekit nem. A térképek elemzését lásd: Romsics 2007. 11–14.

⁹ Bárh 1975. 142–143.

¹⁰ Vö.: Romsics 2007. 6.

¹¹ Bárh 1980. 334.

pítványi levél, s mindegyiket a közösségi közös birtokokon állították fel, a szállásokra bevezető utak első kereszteződésében.¹² Szombathy Sándor szakmári plébános a *Kegyes alapítvány levelek Másolata* című kötet VIII. fejezeteként tárgyalja a régi keresztek alapítványát, *Régi hat fakereszt alapja* címmel.¹³ Az alap elkülönítésével már 1868-ban, a szakmári plébánia fölállításakor is próbálkozott. Sikert csak másfél évtizeddel később, 1882-ben érhetett el, amikor a homokmégyi plébánia megszervezése után, Rezsnyák János homokmégyi plébánossal közösen kezdeményezték a keresztek alapjának megosztását.¹⁴ A dokumentumban hat fakeresztet említett a plébános, nevezetesen: „*Csupor másképp Bolvári szálláson, Felsőereken, Részteleken, Keserüteleken, Gombolyagon és Öregtényen*”. A plébános felsorolásával kapcsolatosan két pontosítást kell tennünk.

Szakmár szállásnak is volt *öreg-körösz-tje*, a mai temető homokdombján. Tehát az északi szállásoknak nem hat, hanem hét régi keresztje volt. A régi keresztek alapjának elkülönítése előtt tíz esztendővel, 1872-ben 250 forint értékű kőkeresztet állítottak a szakmári római katolikus egyház hívei a „...*szakmári temetőben levő, és semmi alapítvánnyal el nem látott rozant fakereszt helyébe*”.¹⁵ Ez a kereszt volt a szakmáriak *öreg-körösz-tje*, melyet a plébános 1882-ben már nem tartott alapítvány nélkülinek, hiszen megteremtett hozzá 100 forintnyi alapot az új kőkereszt állításának idejében.

A felsorolásban „*Csupor másképp Bolvári szálláson*” névvel említette a plébános az egyik keresztet. Közelebb kerülhetünk az igazsághoz, ha ezt Alsóerek keresztjének tartjuk.¹⁶ A 18. század végén állított keresztek a nagyobb szállások mellett állították föl, így nem lehet kérdéses, hogy az Alsóerektől és a Bolvári-szállástól azonos távolságban lévő keresztet a nagyobb és egyben öregebb szálláshoz kössük. Az Alsóerekről Felsőerekre és Résztelekre vezető út mellett, az első útkereszteződésben – a keresztállítás másik szabálya –, a Bolvári-szállásra és Keserütelekre vezető utak kereszteződésében állt. Nem tudunk választ adni arra a kérdésre, hogy felállítás után száz esztendővel miért változott meg a neve.

*

Rövidke tanulmányunknak nem lehet célja, hogy értekezzünk Szakmár és Újtelek összes szakrális kisemlékéről. Arra nyílik csak lehetőségünk, hogy rámutassunk – a legrégebbi keresztállítások hasonlósága ellenére – a Kalocsa déli és északi szállásai közötti leglényegesebb különbségekre. Természetes azonban az, hogy a tanulmány végén a tájékozódás és az összehasonlíthatóság érdekében egy táblázatban közöljük az összes objektumot a leglényegesebb adatokkal együtt. (1. táblázat) Ugyancsak az összehasonlíthatóság végett közöljük a déli szállások legnagyobb települése, a homokmégyi szakrális kisemlékek kataszterét is. (2. táblázat)¹⁷

¹² Vö.: Romsics 2007. 96.

¹³ VKM.TDGY – Kegyes alapítványlevelek Másolata (Szakmár)

¹⁴ A régi keresztek fönntartására közös alapot tartott fenn az érsekuradalmi pénztár. A magánszemélyek által állított kereszteknek volt külön alapítványi levele, melyeknek elkülönítetten vezették az alapítványi tőkét is. Az első ilyen keresztet 1803-ban, a másodikat 1822-ben állították Kalocsán és Halomban – Romsics 2007. 15–16., 87.

¹⁵ VKM.TDGY – Kegyes alapítványlevelek Másolata (Szakmár) 2.

¹⁶ Vö.: Romsics 2007. 87.

¹⁷ Megjelent Romsics 2007. 98 – 99.

Kalocsa szállásainak két csoportján közel azonos számú Mária-képet állítottak, Homokmégyen hatot, Szakmáron és Újteleken ötöt.¹⁸ Lényeges különbség a két szálláscsoport között, hogy amíg az északi szállások Mária-képeinek mindegyike a 19. században épült – a legutolsó 1889-ben –, addig a déli szállásokon az 1880-as évek legelején épített alsómégyi kivételével mindegyik a 20. században. A Mária-képek „divatját” az a szállások közötti érdekellentét motiválta, amely nem fogadta el a templomhelyek és a plébániák – Szakmár és Homokmégy – kijelölését.¹⁹ A városi tanács rendelete ellenére sem támogatták a más szálláson birtokos kalocsaiak a templomépítkezéseket, kivonták magukat a közmunkák alól.²⁰ Mivel a szakmári plébániát tíz esztendővel korábban alapították, mint a homokmégyit, ezért északon korábban megjelentek a kis képfülkék, melyek közül kettő – Résztelek (1874), Felsőerek (1878) – a homokmégyi plébánia alapítása előtt, vagy azzal egyidejűleg elkészült.

A Mária-képek felállítása időszakának különbözőségével párhuzamosan változott felállításuk indítéka is. Amíg az északi szállások 19. században épített Mária-képeinek mindegyikét Szűz Mária tiszteletére és a hívek lelki épülésére emelték, addig a déli szállásokon – az alsómégyi és az egyik hillyei Mária-kép kivételével – az I. világháborúval kapcsolatos fogadalmak motiválták fölállításukat. Mindezekből az következik, hogy amíg a plébániák és a templomok kijelölése elleni tiltakozásul építették az északi szállások összes Mária-képét Részteleken, Felsőereken, Öregtényen és Kisüllésen,²¹ addig a déli szállásokon egyedül az alsómégyi tartozik ebbe a sorba²². A Walter Antal állította hillyei Mária-képet Szűz Mária tiszteletére alapították ugyan, de építésének motivációja családi indíttatású volt.²³

Különböző volt az északi és a déli szállások Mária-képeinek a formája. A déli szállások félköríves záródású képfülkéi tetőzetének timpanonját két kerek oszlop támasztja alá. Az északi szállások fülkéinek előterét nem oszlopok tarják, tartották, hanem a fülkével összeépített két rövid falszakasz szegélyezte azokat. Az öregtényi Mária-képet kis kápolnává alakították, melyet kicsiny tornya különít el a többiektől.²⁴ Ezen általános rendtől kettő képfülke tér el. A kisüllési Mária-kép formája nem az északi, hanem a déli szállásokhoz hasonlít. A kicsiny méretű hillyei Mária-képnek pedig nem volt oszlopokkal alátámasztott, kiugró timpanonja.

Részben különbözött az északi és a déli szállásokon felállított Mária-képek berendezése is. Az első, az 1874. október 15-én Részteleken és az 1878. május 1-én

¹⁸ A tanulmányokban nem szerepel a déli szállásokhoz tartozó Öregcsertő és Drágszél. Ezekkel együtt nagyobb a déli szállásokon épített Mária-képek száma – például a kicsinyke Drágszélen kettő Mária-kép épült – egy a szállás mellett, egy a Matyó-tanyán –, melyek a napjainkat is megérték.

¹⁹ Romsics 2007. 45.

²⁰ A városi tanács döntéséről és a közmunkák megkerüléséről lásd: Bárh 1998. 178.; Farkas 1988. 97.; Örsi 1998. 452–553.

²¹ Az alsóereki Mária-kép alapító levelét nem őrizte meg a föntebb említett dokumentum, s nem ismerjük állításának idejét és okát sem.

²² A déli szállások Mária-képeinek történetét lásd Romsics 2007.

²³ Lásd Romsics 2007. 61–62.

²⁴ Itt jegyzem meg, hogy az Alsóerek szomszédságában lévő Ludas-szálláson egy tornyos kápolnát emeltek, mely nem tartozik a Mária-képek sorába, ezért azt nem részletezi jelen írásunk.

Felsőereken alapított Mária-képek fülkéjében Szűz Mária festett képét helyezték el. Hasonló módon rendezték be a déli szállások első, s az egyetlen 19. századi alapítású Mária-képét is.²⁵ Az 1883. december 28-án Öregtényen és az 1889. június 16-án Kis-üllésen alapított Mária képekben a Lourdesi Szent Szűz faszobrát helyezték el. Lényegesen eltért ezektől a déli szállások 20. századi alapítású képfülkéinek berendezése, melyekbe három gipsz szobrot tettek. A középre állított Szűz Mária szobrot – Kiskecskemégyen Jézus szobra volt közepén – két oldalról egy-egy angyal vagy szent fogta közre. Ettől a rendtől a két utolsó állítású Mária-kép tért el. A hillyeiben egy kicsiny méretű, porcelánból öntött Mária szobor állt, a csillagosiban pedig a szentháromság aranyozott gipszkeretbe foglalt olajnyomata.²⁶

Nem lényeges, mégis érdekes különbség, hogy amíg az északi szállások Mária-képeinek – az alsóereki kivételével – alapítványi levele maradt, addig a déli szállásokról egyetlen-egy ilyen sem ismerünk, bizonyosak lehetünk abban, hogy nem is voltak.

Áttekintve a szállásokra kiköltöző kalocsaiak keresztállítási szokásait, ismételtelen meg kell állapítanunk, hogy az északi és a déli szállások népe hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de hasonló módon alakította át földrajzi környezetét szakrális terré. A közösség által létrehozott régi, úgynevezett *öreg-körösztok* mellett az északi szállásokon Mária-képeket, a déli szállásokon keresztet kezdtek el fölállítani magánzemélyek az 1870-es évektől. Míg a déli szállások – egyetlen kivételtől eltekintve – csak a 20. században kezdték meg a Mária-képek építését, az északi szállások ezzel szemben már az 1880-as évek végétől állítottak útmenti keresztet. Mindezek ellenére jelentős eltérést állapíthatunk meg a két szálláscsoport keresztállítási buzgalma között. Az északi szállások magánállítású keresztjei korábban jelentek meg ugyan, mint a déli szállások Mária-képei, mégis ez utóbbiak jóval több útmenti jelet állítottak.

SZAKMÁR ÉS ÚJTELEK MÁRIA-KÉPEINEK ALAPÍTVÁNY LEVELEI²⁷

„III. Részteleki Máriakép és fülke
Alapítvány levél.

Alolirott részteleki lakosok, miután Isten nagyobb dicsőségére s a Boldogságos sz. Szűz tiszteletére szállásunkon egy téglából készült kápolnaszerű fülkét csináltattunk, s abban a sz. Szűznek képét elhelyeztük, hogy előtte vasárnap, és ünnepnapokon magány és közös ajtatósságunkat végezhessük; ezennel alapítványozunk, illetőleg a szakmári templom ajtatos alapítványi pénztáránál lefizetünk 24, az az: huszonnégy osztr.ért forintot, a fentebb nevezett fülke és kép jó karban tartására. Miről jelen alapítvány levelünket három egyenlően hangzó példányban kiadtuk, melyek egyike a ft. kalocsai főegyházmegyei hivatali levéltárba, másika a szakmári templom pénztárába, a harmadik bélyeg nélküli példány pedig az alapítóknál fog elhelyeztetni. Kelt Részteleken 1874. október 15én. Dusnoki János X, Répási József X, Dusnoki József X, Répási János X, Tóth Katalin X, Török József X, Vörös József X, Somogyi Sándor, Gábor Ferencz, Pandur Julianna X, Fegyvári Rozália X, Répási István X, Néviró: Jagicza József s.k.

²⁵ Erről bővebben lásd Romsics 2007. 45–46.

²⁶ Lásd Romsics 2007. 68–73. A csillagosi Mária-kép olajnyomatát a Viski Károly Múzeum Néprajzi gyűjteménye őrzi.

²⁷ VKM.TDGY – Egyes alapítványlevelek Másolata (Szakmár) 4., 5., 15., 22.

A túloldalon említett 24 osztr. ért. forintot átvettük, s annak pontos kezeléséről és fõntartásáról mindenkép gondoskodni fogunk. Szakmár 1874. október 18. Szombathy Sándor s.k. szakmári lelkész (P.H.) Tóth Márton s.k. szind. Tamás Károly s.k. Egyház gondnok. Elõttünk: Markó Ignác s.k. Biró. Takács Márton s.k. m.biró. (P.H.) Répási János jegyzõ.

1551. Ezen ajtatos alapítványt elfogadom és helyben hagyom. Kalocsa 1874. oktob. 19. Nehiba János s.k. érseki helynök (P.H.)²⁸

„IV. Felsőereki Mária-kép és fülke Alapítvány levél.

Alolirott szakmári lelkész és egyházugondnokok ezennel kijelentjük, miszerint Szabadi András és Tóth Erzsébet házastársak, mint a szakmári róm.kath. egyház hívei, az általuk jelen alkalommal Felsőereken felállított Szûz Mária-kép és fülke fentartására alapítvány képen mai napon 24. kiírva huszonnégy osztr.ért. forintot a szakmári róm. kath. plebániái egyház pénztáránál lefizettek; azon czélból, hogy annak idõnkinti kamatai az említett kép és fülke javítására és fentartására fordíttassanak.

Mi a 24 forint alapítványi összeget felvevén, annak hû és pontos kezeléséről gondoskodni fogunk, mirõl jelen alapítvány levelünket nevünk sajátkezû aláírásával és az egyházpecsétjével megerõsítve kiadtuk. Kelt Szakmáron 1878-ik évi május hó 1-én. Szombathy Sándor s.k. szakmári lelkész. Tamás Károly s.k. Egyházugondnok. Bagó József s.k. Egyházugondnok (P.H.) Elõttünk: Török Pál s.k. Biró. Borúzs Pál s.k. esküdt (P.H.)

738. Ezen ajtatos alapítványt elfogadom és helybenhagyom. Kalocsán 1878iki május 16án Lichtensteiger Ferencz s.k. érseki helynök. (P.H.)”

„X. Öregtényi Mária-szobor és fülke Alapítvány levél.

Alolirt szakmári lelkész és egyházugondnokok ezennel elismerjük és kijelentjük, miszerint: Farkas Mihály és neje Tóth Borbála, valamint Romsits János és neje Romsits Julianna öregtényi lakosok, Szûz Mária tiszteletére és az ottani hívek lelki használatára Öregtényen, saját földjükön, a közútszélén egy kápolnácskát emeltettek, s abba lourdesi sz. szûznek díszes fa szobrát helyezték el, mai napon pedig e kápolnácska és szobornak mindenkorra való jó karbani tartására 60, szóval hatvan osztr. ért. forintot fizettek le alapítványul a szakmári templom pénztáránál.

Mi a jelzett 60. osztr. ért. forintot átvevén, igérjük, hogy annak hû és pontos kezeléséről kellõleg gondoskodni fogunk. Minek nagyobb hitelül jelen alapítvány levelünket három, egyenlõen hangzó és általunk aláirt példányban kiadtuk, melyeknek elsõ és bélyeggel ellátott példánya a szakmári templom pénztárába, másika a fõtiszte-

5. kép
Mária-kép Felsőereken, a szállás közepén
Fotó: Romsics Imre – 2009. szeptember 25.

6. kép
1909-ben kápolnává alakított öregtényi Mária-kép a szállás szélén
Fotó: Romsics Imre – 2009. szeptember 25.

²⁸ A részleteki Mária-képet lebontották, ezért fényképét nem közölhetjük.

lendő kalocsai érsekmegyei hivatali levéltárba, harmadika pedig az alapítványozóknál fog letéetni.

Kelt Szakmáron 1883 évi december 28án Szombathy Sándor s.k. szakmári lelkész (P.H.) Bagó József s.k. Egyházzondnok. Tamás Károly s.k. Egyházzondnok. Előttünk: Fekete Orbán s.k. h.biró Gajáry Ödön s.k. főjegyző.

36 szám. Ezen kegyes alapítványt elfogadom és jóváhagyom. Kalocsán 1884. január 8án. Majorosy János s.k. h.érseki helynök. (P.H.)”

„XVI. Kisüllési mezei kápolna és szobor Alapítványlevel.

Alolirt szakmári lelkész és egyházzondnokok ezennel elismerjük és kijelentjük; hogy Balog Pál és Romsics Katalin házastársak és kisüllési lakosok, a kisüllési közútszélen egy mezei nyílt kápolnácskát állíttatván, s bele a lourdesi sz. szűz fából készült szobrát helyezvén, ennek mindenkori jókarbantartására, mai napon a szakmári templom kegyes alapítványi pénztáránál 32, az, az: harminczkét forintot fizettek alapítványul.

Mi a jelzett 32, az az: harmincz két forintot átvevén, ígérjük, hogy ennek mindenkori hű és pontos kezeléséről kellőleg gondoskodni fogunk. Minek nagyobb hitelül jelen alapítványlevelünket három, egyenlően hangzó és általunk aláírt példányban kiadtuk; melyeknek első és bélyeggel ellátott példánya a szakmári templom pénztárába, másika a ft. kalocsai érsekmegyei hivatali levéltárba, harmadika pedig az alapítványozóknál fog letéetni.

Kelt Szakmáron 1889 évi június hó 16án. Szombathy Sándor s.k. szakmári lelkész (P.H.) Bagó József egyházzondnok s.k. Tamás Károly s.k. egyházzondnok. Előttünk: Balog István s.k. esküdt és városgazda. Vargacz István s.k. esküdt. (P.H.)

1812 szám Jóváhagyom. Kalocsa 1889. június 18án Lichtensteiger Ferencz s.k. érseki helynök. (P.H.)”

Az Alapítványlevel nélküli alsóereki Mária-képnek csak a fényképét közölhetjük e kataszterben.

3. kép

A déli szállások formáját őrző Mária-kép
Kisüllés útkereszteződésében
Fotó: Romsics Imre – 2009. szeptember 25.

4. kép

Alapítványlevel nélküli Mária-kép Alsóerek központjában
Fotó: Romsics Imre – 2009. szeptember 25.

A szakmári és az újteleki keresztek katasztere²⁹

	Helység	Név	Állítató	Építés éve	Pusztulás éve	anyaga
1.	Alsóerek	kereszt	a város	XVIII. század	?	fa
2.	Felsőerek	kereszt	a város	XVIII. század	áll	fa vas
3.	Gombolyag	kereszt	a város	XVIII. század	?	fa
4.	Keserútelek	kereszt	a város	XVIII. század	áll	fa vas
5.	Öregtény	kereszt	a város	XVIII. század	?	fa
6.	Résztelek	kereszt	a város	XVIII. század	?	fa
7.	Szakmár	Szent Rókus szobra	a szakmári egyház hívei	1855	áll	kő
8.	Szakmár	Temetői-körösz	a város	XVIII. század/ 1872	áll	fa kő
9.	Résztelek	Mária-kép	Dusnoki János, Répási József, Dusnoki József, Répási János, Tóth Katalin, Török József, Vörös József, Somogyi Sándor, Gábor Ferencz, Pandúr Julianna, Fegyvári Rozália, Répási István	1874	?	tégla
10.	Felsőerek	Mária-kép	Szabadi András, Tóth Erzsébet	1878	áll	tégla
11.	Szakmár	Immaculata-szobor	Bartalics Teréz	1879	?	kő
12.	Öregtény	Mária-kép	Farkas Mihály, Tóth Borbála, Romsits János, Romsits Julianna	1883/1909	áll	tégla
13.	Ludas-szállás	Kápolna		1887	áll	tégla
14.	Szakmár	Kalocsai úti-körösz	Tóth Márton	1888	áll	tölgyfa vas

²⁹ A XX. században állított keresztek beazonosításában segítségemre volt – Vén (Cirke) Ferenc, született 1923, Kisüllés

15.	Kisüllés	Mária-kép	Balog Pál, Rom-sics Katalin	1889	áll	tégla
16.	Kisüllés	Polész-körösz	Tóth János, Rideg Rozália	1892	áll	kő
17.	Karcag	„mezei köke-reszt”	Kákonyi Márton	1896	ledöntve	kő
18.	Kisüllés	Cirke-körösz	Vén János, Csekei Borbála	1920-as évek eleje	áll/ fömlújítva	fa vas
19.	Szakmár	Potyész-körösz	Tóth Antal, András Mária	1924	áll	műkő
20.	Újtelek	Temetői-körösz	Pécsi Ferenc, Salacz Rózsa	1930	áll	műkő
21.	Újtelek	Templom kerti-körösz	özv. Tóth Andrásné Dusnoki Rózsa	1931	áll	műkő
22.	Résztelek	1000 éves kereszt	a község	2000	áll	műkő
23.	Alsóerek	Mária-kép	?	?	áll	tégla
24.	Alsóerek	Nepomuki Szent János szobra	?	?	áll	kő

2. táblázat

A homokmégyi keresztok katasztere

	Helység	Név	Allíttató	Építés éve	Pusztulás éve	anyaga
1.	Halom	Halomi-högy	Csajaghy Sándor Ujváryné Helle János	1822	1950-es évek eleje	fa
2.	Homokmégy	Fölvégi-körösz (Kálvária)	a város	1839/1888 XVIII. század	1980-as évek	fa
3.	Halom	Útkeresztződés	a város	1858/1974 XVIII. század	áll	fa műkő
4.	Hillye	Góda	a város	1858 XVIII. század	1970-1980-as évek fordulója	fa
5.	Alsómégy	Tulagóda	a város	1859 XVIII. század	1950-1960-as évek fordulója	fa
6.	Homokmégy	Zsidó-körösz	Rideg János Rideg György Gatter János	1871	áll	fa
7.	Homokmégy	Koléra-körösz	a szállás	1873	áll	vas

8.	Halom	Nepomuki Szent János-szobor	Szászi János a község	1880 1998	1950-es évek áll	kő műkő
9.	Alsómégy	Mária-kép	a szállás	1879- 1881 között	áll	tégla
10.	Körme	Baka-körösz	Simig Rezső Romsics Ignác	1883/1925	áll Hillyén	fa kő
11.	Homokmégy	Gaszner-puszt (Örjeg)	30 császártöltési lakos	1887	1960-as évek	fa
12.	Homokmégy	Gatter-körösz	Gatter János	1889	áll	kő
13.	Halom	Kápolna	Farkas István	1892	1938-1940	tégla
14.	Hillye	Angeli-körösz	Angeli György	1892	?	fa
15.	Homokmégy	Márin-körösz (Bivalyos)	Márin András	1894	?	fa
16.	Hillye	Dulovics-körösz	Kolecsányi Endre	XIX-XX. század fordulója	?	fa
17.	Hillye	Mária-kép	Valter Antal	1902	áll	tégla
18.	Homokmégy	Szombati-körösz	Szombati Ferenc	1914	ledöntve	kő
19.	Kiskecskemégy	Mária-kép	Vörösváczi Antal/ Vörösváczi Mihály	1917/ 1971	1960-as évek/ áll	tégla
20.	Mácsai szállás	Mária-kép	Mácsai Sándor	1919(?)	1980-as évek eleje	tégla
21.	Csillagos	Mária-kép	Kiss Ignác	1920	1969-1970	tégla
22.	Hillye	Mária-kép	Sésztó István	1920-as évek eleje	1970-1980-as évek fordulója	tégla
23.	Alsómégy	Markella-körösz	Markella Sándor	1926	áll Alsómégyen	kő
24.	Homokmégy	Nagy-körösz	Romsics Ignác	1928	áll	kő
25.	Mácsai szállás	Mácsai-körösz	a szállás	?	áll	fa
26.	Homokmégy	Stielly-körösz	Stielly Valter	1942	áll	beton
27.	Homokmégy	Rezsnyák-körösz	a község	1998 (1901)	áll	kő
28.	Homokmégy	Grüberék-sarka	Lakatos Ferencné	2003	áll	fa
29.	Homokmégy	Alvégi-körösz Öreg-körösz	a város	1858 XVIII. század	áll	fa

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1980 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79–2*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged.

BÁRTH János

1975 *A Kalocsai szállások településnéprajza*. Kalocsa Város Tanácsa VB., Kalocsa.

1998 Homokmégy pusztai szendergése a XVIII–XIX. században, in: ROMSICS Imre szerk. *Homokmégy. Tanulmányok Homokmégy történetéből és néprajzából*. Homokmégyért Alapítvány, Homokmégy, 151–180.

FARKAS Attila

1988 Homokmégy egyháztörténete (1877–1918), in: KISS József szerk. *Írások Homokmégyről. (Avagy egy csoportos „terepfelverés” után...)* Országos Közművelődési Központ, Budapest, 89–123.

FEKETE János

1984 Kiskunfélegyházi útmenti kereszték. *Ethnographia XCV*. 80–106.

ÖRSI Julianna

1998 Homokmégy társadalma, in: ROMSICS Imre szerk. *Homokmégy. Tanulmányok Homokmégy történetéből és néprajzából*. Homokmégyért Alapítvány, Homokmégy, 449–502.

RÉTHELYI Jenő

1984 Útszéli kereszték Keszthely környékén. *Ethnographia XCV*. 53–79.

ROMSICS Imre

2006 *Kalocsa és vidéke. Sárközi települések a Duna bal partján*. Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa.

2007 *Az Öreg-körösz. Útmenti kereszték Homokmégyen*. Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa.

TÜSKÉS Gábor

1980 Útmenti és temetői köfeszületek Abaliget-Orfű környékén. *Ethnographia XCI*. 98–113.